

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆԷ

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԴԵՐԸ ԳՈՐԾԱՐԱՐՎԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՍԵՆԱՆԻՋՍՈՒՄ

Տարիել ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի վարիչ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Պայմանագիրը՝ որպես փոխհարաբերության սուբյեկտների վարքագիծը կանոնակարգող ունիվերսալ իրավական ձև, հազարամյակներ կիրառվելով տարբեր հասարակարգերում և տնտեսավարման պայմաններում, աներկբայորեն ապացուցել է տարաբնույթ հարաբերություններ կարգավորելու և ցանկացած տնտեսական պայմաններում իր կանոնակարգիչ դերակատարությունն իրականացնելու կարողությունը: Էությունը միմյանցից տարբերվող հասարակական հարաբերություններ կարգավորող այդ ձևում իրավական ձևը¹ դրսևորել է ոչ միայն իր կենսունակությունը, այլև կարգավորվող հարաբերություններին իր բնույթով և դերակատարությամբ հարմարվելու ունակությունը:

Թերևս այդ առանձնահարկությունն էր հենքը, որ վարչահարամայական տնտեսական համակարգից շուկայականի անցման ընթացքում ապահովեց պայմանագրի դերի արմատական փոփոխությունը: Այդ փոփոխության շնորհիվ, շուկայական տնտեսությանը համահունչ, ընդլայնվեց պայմանագրի կիրառման բնագավառը, առաջացան մի շարք նոր տիպի պայմանագրեր, պայմանագիրը շատ դեպքերում դարձավ հարաբերությունների միակ կարգավորիչը²: Շուկայական տնտեսության պայմաններում պայմանագիրը առավել կարևոր նշանակություն ձեռք բերեց գործարարական հարաբերություններում: Գործարարական գործունեության ոլորտում կնքվող պայմանագրերը դարձան իրավահարաբե-

րության սուբյեկտների միջև ծագած խնդիրների լուծման առավել արդյունավետ միջոցը, սուբյեկտների վարքագծի հիմնական կարգավորիչը, գործարարների՝ նրանց և այլ սուբյեկտների միջև տնտեսական հարաբերությունները միջնորդավորող և կանոնակարգող իրավական կարևորագույն լծակը:

Պայմանագիրը կոնկրետ տնտեսական կապերի բնույթի, իրավահարաբերության մասնակիցների կարգավիճակի, գործուկերների իրավունքների ու պարտականությունների, իրավախախտման համար պատասխանատվության սահմանման իրավակարգավորիչ դերակատարությամբ ձեռք բերեց նորմատիվ բնույթ: Այդ փաստաթուղթը նորմատիվ ակտից տարբերվում է նրանով, որ կարգավորում է միայն կոնկրետ իրավահարաբերության կողմերի վարքագիծը. կողմեր չհանդիսացող անձանց համար այն կարող է ստեղծել միայն իրավունքներ, բայց ոչ պարտականություններ³: Մասնավորապես, գործարարական հարաբերություններում, կողմերի կոնկրետ փոխհարաբերությունների հաշվառմամբ, պայմանագրերը սահմանում են պարտավորությունների կատարման կարգը և պայմանները, կողմերի փոխհարաբերությունների ձևերը, պարտավորությունների կատարման նկատմամբ հսկողության եղանակները⁴: Պայմանագրով են լուծվում մասնակիցների միջև առաջացող օրենսդրությամբ լուծում չստացած բազմաբնույթ տարաձայնությունները և հակասությունները: Այսինքն՝ շուկայական հարաբերությունների պարագայում գործարարության ոլորտում կնքվող պայմանագրերը, որոնց մենք անվանում ենք **«գործարարական պայմանագրեր»**, ավանդական գործա-

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ռույթներից բացի, իրականացնում են նաև գործարարների վարքագիծը համապարփակ կանոնակարգող և կարգավորող կանոնների համակցություն պարունակող լուրջ իրավական ակտի գործառույթ:

Հարկ է նկատել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (այսուհետ՝ Քաղ. օր.) գործարարական հարաբերությունները կարգավորող նորմերը «գործարարական (ձեռնարկատիրական)⁵ պայմանագիր» եզրույթը չեն օգտագործում: Օրենսգրքի գործարարական պայմանագրի այս կամ այն առանձնահատկություններն արտացոլող հոդվածներում, ինչպես նաև քաղաքացիաիրավական գրականության մեջ⁶ օգտագործվում է «պայմանագիրը գործարարական գործունեության ոլորտում» եզրույթը կամ խոսվում է գործարարության ոլորտի հետ կապված պայմանագրի կամ պարտավորության մասին: Մասնավորապես, նման ձևով է հարցը լուծվում Քաղ. օր. 320 հոդվածի 1-ին մասում առևտրային ներկայացուցչությունը բնութագրելիս, 417 հոդվածի 3-րդ մասում գործարարների պատասխանատվության հիմքերը նախատեսելիս: Գործարարական գործունեության իրականացման կամ գործարարական գործունեության ոլորտում կնքվող պայմանագրերի կամ ձևավորվող պարտավորությունների մասին նշվում է նաև Քաղ. օր.-ի գործարարական պայմանագրի առանձնահատկություններն ընդգծող մի շարք հոդվածներում (26, 348, 353, 361 և այլն): Բացի դրանից, շատ դեպքերում Քաղ. օր.-ը դիֆերենցացիա է անցկացնում գործարարների միջև կամ նրանց մասնակցությամբ կնքվող պայմանագրերի և քաղաքացիների մասնակցությամբ կնքվող «կենցաղային» գործարքների միջև⁷ կամ նախատեսում է մի շարք պայմանագրեր, որոնք օգտագործվում են միայն գործարարական հարաբերությունների միջնորդավորման համար: Օրինակ՝ մատակարարման, ֆինանսա-

կան վարձակալության, կապիտալ շինարարության կապալի, առևտրային կոնցեսիայի և այլն:

«Գործարարական պայմանագիր» եզրույթը որպես կանոն օգտագործում են գործարարական իրավունքի մասնագետները⁸: Ընդ որում, վերջիններն էլ «Գործարարական պայմանագիր» եզրույթը սկսեցին օգտագործել շուկայական տնտեսության անցման ժամանակաշրջանում «տնտեսական պայմանագիր» եզրույթի փոխարեն⁹: Իրողությունն այն է, որ, անկախ օգտագործվող եզրույթի տեսակից, բոլոր իրավագետներն էլ նկատի ունեն գործարարական հարաբերությունների ոլորտում կիրառվող պայմանագրերի նույն համակարգը, և գործարարական հարաբերությունները միջնորդավորող պայմանագրերի մասին խոսելիս ճշող մեծամասնությամբ հիմք են ընդունում պայմանագիրը որպես առևտրային գործարք¹⁰, փոխանակման կազմակերպման ընդհանուր ճանաչում գտած ունիվերսալ ձև¹¹, որով գործարարները ձեռք են բերում ապրանք, իրացնում են արտադրանք, մատուցում կամ ստանում ծառայություն և այլն:

Մեր կարծիքով, նման մոտեցմամբ նսեմացվում է ոչ միայն գործարարական, այլև քաղաքացիաիրավական պայմանագրի նշանակությունն ու դերակատարությունը: Հանրահայտ է, որ գործարարության ոլորտում կնքվող պայմանագրերը կարգավորվում են քաղաքացիաիրավական ընդհանուր սկզբունքներով: Այդ պայմանագրերը, որոնք մենք անվանում ենք «գործարարական», քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի տարատեսակ են¹²: Բայց հանրահայտ է նաև, որ կարգավորվող հարաբերությունները հակադարձ ազդեցություն ունեն պայմանագրի բնույթի ու բովանդակության վրա, և պայմանագիրը՝ որպես հարաբերությունները կարգավորող իրավական միջոց, ենթարկվելով այդ հարաբերությունների ազդեցությունը, ձեռք է բերում համապատասխան յուրահատկություններ: Այդ առումով բացառություն չեն

նաև գործարարության ոլորտում կիրառվող պայմանագրերը: Դրանք գործարարական հարաբերությունների կարգավորման մեխանիզմում, պայմանավորված որոշակի գործունեություն, վերախմաստավորվում և ձեռք են բերում առանձնահատուկ բնույթ: Դրանք այլ պայմանագրերից տարբերվում են գործարարական գործունեության հետ ունեցած կապով, սուբյեկտների կազմով և կարգավիճակով, կնքման նպատակով և առանձնահատկություններով, պայմանագրերի կատարմանը ներկայացվող ավելի խիստ պահանջներով և այլ առանձնահատկություններով: Ամենակարևորը, գործարարական գործունեության ոլորտում կիրառվող պայմանագրերին օրենսդրությամբ ներկայացվում են հատուկ պահանջներ, որն էլ հիմք է տալիս գործարարների միջև կամ նրանց մասնակցությամբ կնքված պայմանագրերը քաղաքացիաիրավական այլ պայմանագրերից տարբերակելու համար անվանել գործարարական: Ընդ որում, ի տարբերություն այլ հեղինակների, մենք գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է տարբերել երկու տիպի գործարարական պայմանագրեր:

Առաջին՝ պայմանագրեր, որոնք սահմանում և կանոնակարգում են իրավունքի սուբյեկտի ստեղծման և գործունեության հիմնադրույթները, նրա կարգավիճակը, իրավաբանական անձ հիմնադրող սուբյեկտների փոխհարաբերությունները՝ **հիմնադրման համաձայնագրեր**:

Երկրորդ՝ պայմանագրեր, որոնք միջնորդավորում են գործարարների, նրանց և այլ սուբյեկտների տնտեսական գործունեության իրականացման ընթացքում արտադրանքի (աշխատանքի, ծառայության) իրացման կամ ձեռքբերման հարաբերությունները:

1. Գործարարական գործունեության իրավական հիմքերն ամրագրող, այդ գործունեության կազմակերպման գործառույթ իրականացնող՝ օրենսդրությամբ և իրավագետների կողմից «հիմնադրման պայմանագրեր» անվանվող փաստաթուղթը¹⁹

մինչև օրս իրավագետների պատշաճ ուշադրության չի արժանացել: Բավարար է նշել միայն, որ ցիվիլիստների ճնշող մեծամասնությունը սահմանափակվում է այնքանով, որ հիմնադրման «պայմանագրերը» համարում է իրավաբանական անձի ստեղծման և գործունեության պրոցեսում հիմնադիրների հարաբերությունները կարգավորող կոնսենսուալ քաղաքացիաիրավական պայմանագիր, որը, ըստ այդ հեղինակների, կարելի է դիտարկել որպես համատեղ գործունեության պայմանագրի տարատեսակ¹⁴:

Հիմնադրման պայմանագրի նման մակերեսային բնութագրման հետ համաձայնվելը դժվար է, քանի որ այն իր գործառույթներով և դերակատարությամբ տարբերվում է կոնսենսուալ քաղաքացիաիրավական պայմանագրերից: Քաղաքացիաիրավական պայմանագիր, ինչպես նկատում է ուսումնասիրողների մեծամասնությունը, իրականացնում է երեք տիպի դերակատարություն՝ պայմանագիրը որպես իրավաիրաբերություն, որպես պարտավորություն առաջացնող իրավաբանական փաստ և որպես «մասնակիցների կամահայտնության հիման վրա» պարտավորության ծագումը ամրագրող փաստաթուղթ¹⁵: Հիմնադրման պայմանագրին օրենսդրորեն վերապահված գործառույթները ցույց են տալիս, որ այն այդ դերակատարությունների իրականացման համար չի կնքվում. այն իրավաբանական անձի գործունեության կազմակերպումը կամ կազմակերպումն ու գործունեության իրականացումն ապահովող լոկալ իրավական ակտ, *իրավաստեղծ, իրավակարգավորիչ և իրավական կարգավիճակ ամրագրող դերակատարություն իրականացնելու համար է*: Ընդ որում, գործնականում կիրառվում են հիմնադրման երկու տիպի «պայմանագրեր»: Կանոնադրության հետ զուգահեռ գործող, այսինքն՝ կանոնադրության մշակման համար հիմնադրույթներ սահմանող «պայմանագրեր», որոնց հիման վրա հիմնադիրները մշակում են ստեղծվող իրավաբանա-

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

կան անձի կանոնադրությունը (ՀՀ քաղ. օր. 53 հոդվ.)¹⁶ և կանոնադրությանը փոխարինող հիմնադրման միակ փաստաթուղթ հանդիսացող «պայմանագրեր» (Մոդելային քաղ. օր. 65 հոդվ., ՌԴ Քաղ. օր. 52 հոդվ.)¹⁷:

Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 53 հոդվածի՝ այդ պայմանագիրը օգտագործվում է միայն իրավաբանական անձ ստեղծելու պարագայում: Այն կնքվում է իրավաբանական անձի հիմնադրման համար հիմնադիրների համատեղ գործունեության կարգը որոշելու, իրավաբանական անձին գույք հանձնելու և նրա կառավարման հիմնադիրների մասնակցության պայմանները սահմանելու համար: Այդ պայմանագրի հիման վրա հիմնադիրները մշակում են ստեղծվող իրավաբանական անձի կանոնադրությունը: Այսինքն՝ այդ պայմանագիրը ըստ էության իրենից ներկայացնում է կանոնադրության տեսլականը (կոնցեպցիան): Այն իր գործառույթներով էապես տարբերվում է քաղաքացիաիրավական այլ պայմանագրերից և «պայմանագիր»՝ այդ եզրույթի իրական իմաստով, համարվել չի կարող:

Ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության՝ այլ երկրներում հիմնադրման «պայմանագիրը» միայն նշված դերակատարությունը չի իրականացնում: Հիմնադրման պայմանագիրը կնքվում է նաև որպես տնտեսական ընկերակցությունների հիմնադրման միակ փաստաթուղթ և գործում է ոչ թե կանոնադրությանը զուգահեռ, այլ նրա փոխարեն: Այսինքն՝ այդ փաստաթուղթն իրականացնում է ոչ թե պայմանագրի, այլ կանոնադրության գործառույթներ: Հետևաբար այդ փաստաթղթին պայմանագիր անվանելը չի համապատասխանում ոչ դրա բնույթին, ոչ էությանը, ոչ էլ նշանակությանը:

Օրենսդրությունից ուղղակի բխում է, և իրավագետներն էլ արդարացիորեն ընդգ-

ծում են, որ հիմնադրման պայմանագիրը կանոնադրությունից ըստ էության չի տարբերվում: Միակ ոչ սկզբունքային տարբերությունն այն է, որ կանոնադրությունը հիմնադիրները հաստատում են, իսկ պայմանագիրը՝ կնքում¹⁸: Հետևաբար, եթե կանոնադրությունը համարում ենք կազմակերպության իրավական կարգավիճակը սահմանող կարևորագույն փաստաթուղթ¹⁹, լուրջ իրավական ակտ և «կանոնադրություն» անվանմամբ ընդգծում ենք նրա առանձնահատուկ դերակատարությունը, ապա կանոնադրության մշակման հիմք հանդիսացող կանոնադրությանը փոխարինող փաստաթղթի նկատմամբ այլ վերաբերմունք ցուցաբերելը արդարացի համարվել չի կարող:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 53 հոդվածի ձևակերպումից²⁰ հետևում է, որ այդ «պայմանագիրն» իրավաբանական անձի ստեղծման, նրա կառավարմանը մասնակցելու պայմաններն ամրագրելու համար կնքվող համալիր փաստաթուղթ է: Ծիշտ է՝ ՀՀ քաղ. օրը չի անդրադառնում այդ պայմանագրի բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներին, չի լուծում «պայմանագիր» անվանվող փաստաթղթի և կանոնադրության փոխպայմանավորվածության ու փոխներգործության հարցերը, բայց պայմանագրին վերապահված գործառույթները, ինչպես նաև Մայրցամաքային երկրների օրենսդրությամբ (օրինակ՝ ՌԴ քաղ. օր. 52 հոդված) հիմնադրման պայմանագրի բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները վկայում են, որ մենք գործ ունենք ոչ թե «կոնսենսուալ, բազմակողմ քաղաքացիաիրավական» սովորական պայմանագրի, այլ իրավաբանական անձի ծնունդն ու գործունեությունը կանոնակարգող, կազմակերպակառավարչական հարաբերությունները կարգավորող, ստեղծողների գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող հատուկ համաձայնության հետ, որը զուտ մասնավոր հարաբերություններ կարգավորող պայմանա-

գիր համարել չի կարելի:

Այն ներդաշնակ փոխկապակցում է մասնավոր և հանրային շահերը, լուծում է սուբյեկտների բնականոն փոխհարաբերության, կազմակերպության կորպորատիվ կառավարման հարցերը, ապահովում է շուկայական հարաբերություններում գործարարական հարաբերությունների սուբյեկտի մասնակցության համար անհրաժեշտ պայմաններ: Այդ փաստաթղթով են անրագրվում գործարարական իրավունքի սուբյեկտի ստեղծման և գործարարական գործունեության իրականացման համար անհրաժեշտ իրավական հիմքերը: Դրանով են որոշվում իրավաբանական անձի կազմակերպարավական ձևը, անվանումը, գտնվելու վայրը, նպատակն ու խնդիրները, ունեցվածքն ու ֆոնդերը, դրանք ձևավորելու և օգտագործելու կարգը, կազմակերպության կառավարման կարգը, շահույթի և վնասների բաշխման կարգը և պայմանները, կազմակերպության լուծարման և վերակառուցման կարգը և այլ հարցեր: Իսկ այն դեպքում, երբ պայմանագիրը կազմակերպության հիմնադրման միակ փաստաթուղթն է²¹, ապա այն, բացի վերոհիշյալից, ստանձնում է նաև գործունեության կազմակերպման դերակատարություն²²: Դրանով է որոշվում կազմակերպության կառավարման, մասնակիցների՝ կազմակերպությունից դուրս գալու կարգը: Բացի դրանից, լիակատար ընկերակցության հիմնադրման «պայմանագիրը» պարունակում է տվյալներ ընկերակցության բաժնեհավաք կապիտալի կազմի և չափի, ընկերակցության յուրաքանչյուր մասնակցի բաժնեմասի և դրա փոփոխման կարգի, ավանդների ներդրման ժամկետների և կարգի, ավանդների վճարման պարտականությունը խախտելու համար մասնակիցների պատասխանատվության մասին²³:

Դժվար չէ նկատել, որ կորպորացիայի իրավաստեղծ գործունեության արդյունք հանդիսացող, կորպորատիվ իրավունքի նորմեր պարունակող այդ պայմանագրերը

տարբերվում են ինչպես պետական իշխանության մարմինների կողմից կնքվող պայմանագրերից, այնպես էլ սովորական քաղաքացիաիրավական պայմանագրերից²⁴: Այն սոսկ իրավահարաբերություն կամ պարտավորություն առաջացնող իրավաբանական փաստ չէ, այլ իրավաբանական անձի ստեղծումը կանխորոշող, կազմակերպության կարգավիճակը սահմանող և նրա անդամների իրավասությունները նախատեսող լոկալ (կազմակերպության շրջանակներում կիրառվող) իրավական ակտ է: Հիմնադրման «պայմանագրի» կարգավորիչ դերակատարությունը նրան մերժեցնում է նորմատիվ ակտի հետ²⁵: Եվ միանգամայն արդարացի են այն իրավագետները, որոնք գտնում են, որ այդ փաստաթուղթը (պայմանագիրը) ստեղծվող կազմակերպությունում կիրառվող կորպորատիվ իրավունքի աղբյուր է, որի նորմերը պետության սանկցիայով սահմանում են մասնավոր սուբյեկտները²⁶: Հետևաբար, միանգամայն արդարացի է այդ փաստաթղթի առանձնահատուկ նշանակությունն ընդգծելու համար այն անվանել **հիմնադրման համաձայնագիր**: Իհարկե, հարկ է արձանագրել, որ «համաձայնագիր» բառը նույնպես ունի մի քանի նշանակություն. այն օգտագործվում է ավելի լայն իմաստով, քան «պայմանագիրը»: Այն վերաբերում է երկու և ավելի անձանց արտահայտած ցանկացած համաձայնությանը՝ անկախ հնարավոր իրավական հետևանքներից²⁷: Բայց քանի որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը այդ եզրույթը որևէ իմաստով չի օգտագործում, ապա դրա կիրառումը վեր նշված իմաստով, ի տարբերություն «պայմանագրի», թյուրըմբռնում կամ տարակարծություն չի առաջացնի: Մեր կարծիքով, հասարակության զարգացման պահանջները բավարարող ժամանակակից հայ իրավական մշակույթի և իրավամտածողության զարգացման համար կարևոր է նաև եզրութաբանության դերակատարությունը: Յուրաքանչյուր եզրույթի որոշակի նշանակությամբ օգտագործելը

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ոչ միայն կապահովի իրավական եզրութաբանության անադարտությունը, այլև կօժանդակի իրավական հասկացությունների հետագա կատարելագործմանը²⁸: Կասկած չի հարուցում, որ նույն եզրույթի տարընթերցումը չի կարող չառաջացնել տեսական և գործնական տարաբնույթ թյուրիմացություններ և բարդություններ²⁹:

Բացի դրանից, առավել կարևոր է իրավավաբանական անձի ստեղծման գործում հիմնադրման համաձայնագրի տեղի և նշանակության օրենսդրական ամրագրումը: ՀՀ քաղ. օր.-ը, սահմանելով, որ պայմանագրի հիման վրա հիմնադիրները մշակում են ստեղծվող իրավաբանական անձի կանոնադրությունը, հնարավորություն է ընձեռում դատողություններ անել այդ փաստաթղթի՝ որպես կանոնադրության հիմնադրույթները կամ տեսլականը ձևակերպող համաձայնության մասին: Բայց չի լուծում այդ համաձայնագրի կնքման իրավական անհրաժեշտության և նշանակության հարցերը: Բանն այն է, որ ըստ Քաղ. օր. 55 հոդվածի՝ իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթուղթը հիմնադիրների հաստատած կանոնադրությունն է, իսկ «Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին» օրենքով³⁰ իրավաբանական անձի գրանցման համար հիմնադրման պայմանագիրը ներկայացնել չի պահանջվում: Օրենքը չի նախատեսում նաև հիմնադրման պայմանագրի և կանոնադրության համապատասխանության ստուգում: Նման պարագայում հարց է առաջանում՝ որն է այդ «պայմանագրի» կնքման նպատակը: Միևնույն է՝ այն, ինչի շուրջ հիմնադիրները համաձայնություն են կայացնելու հիմնադրման համաձայնագրում, տեղ է գտնելու նաև կանոնադրությունում: Ընդ որում, չի բացառվում, որ կանոնադրությունը շեղվի հիմնադրման համաձայնագրի դրույթներից, քանի որ օրենսդիրը այդ փաստաթղթերի նույնականության

կամ համապատասխանության պահանջ չի ներկայացնում: Նման պարագայում, մեր խորին համոզմամբ, հիմնադրման համաձայնագրի կնքումը դառնում է անիմաստ: Հետևաբար՝ անհրաժեշտ է կամ ապահովել այդ համաձայնագրի (պայմանագրի) լիարժեք կիրառությունը, կամ ՀՀ քաղ. օր. 52 հոդվածը ճանաչել ուժը կորցրած:

Բացի վերոհիշյալից, մեր կարծիքով, անհրաժեշտ է այլ երկրների նման տնտեսական ընկերակցության հիմնադրման միակ փաստաթուղթ ճանաչել ոչ թե կանոնադրությունը, այլ այդ ընկերակցության հիմնադիրների կողմից կնքվող հիմնադրման համաձայնագիրը:

2. Գործարարների, նրանց և այլ սուբյեկտների միջև ապրանքափոխանակության և այլ բնույթի տնտեսական հարաբերությունները միջնորդավորող գործարարական պայմանագրերը իրենց բնույթով քաղաքացիաիրավական պայմանագրի հատուկ տարատեսակ են: Այդ պայմանագրերն առանձնահատուկ իրավական միջոցներն են, որոնց օգնությամբ գործարարական հարաբերությունների մասնակիցները մյուս կողմի շահերը բավարարելու միջոցով կարողանում են բավարարել սեփական պահանջմունքները: Այդ պայմանագրերի առանձնահատկություններն օրենսդիրն ընդգծում է սուսկ այն պատճառով, որ դրանցից բխող պարտավորությունների նկատմամբ նախ և առաջ կիրառվում են գործարարական գործունեությունից բխող պարտավորությունների համար նախատեսված հատուկ նորմերը և միայն դրանց բացակայության դեպքում՝ քաղաքացիաիրավական պարտավորությունները կարգավորող ընդհանուր նորմերը: Օրինակ, Քաղ. օր. 348 հոդվածը, որպես ընդհանուր կանոն, պարտավորությունը կատարելուց միակողմ հրաժարվել և դրա պայմանները միակողմ փոփոխել չի թույլատրում՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Մինչդեռ այդ նույն հոդվածը նշված ընդհանուր կանոնից բացառություն է նախատեսում գործարարների համար՝ նրանց

իրավունք վերապահելով պայմանագրում նախատեսել դրանից հրաժարվելու և պայմանները փոփոխելու հնարավորություն: Կամ՝ եթե սովորական քաղաքացիաիրավական պայմանագրով պարտապանին իրավունք է վերապահվում պարտավորությունը կատարել ժամկետից շուտ (եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ պարտավորության պայմաններով), ապա գործարարին թույլատրվում է պարտավորությունը ժամկետից շուտ կատարել միայն այն դեպքում, եթե այդպիսի հնարավորություն նախատեսված է օրենքով, այլ իրավական ակտերով, պարտավորության պայմաններով կամ բխում է գործարար շրջանառության սովորույթներից կամ պարտավորության էությունից (Քաղ. օր. 353 հոդվ.): Այսինքն՝ գործարարական հարաբերություններում պարտապանին պարտավորությունը ժամկետից շուտ կատարելը, որպես կանոն, արգելվում է:

Գործարարական պայմանագրերը այլ քաղաքացիաիրավական պայմանագրերից տարանջատելու համար հիմք են ծառայում մի քանի չափանիշներ.

ա/ Գործարարական պայմանագրերը կնքվում են **գործարարական գործունեությունը իրականացնելու՝** գործարարական շահերի և պահանջմունքների բավարարման նպատակով: Այդպիսի պայմանագրի կողմերը պարտավորական հարաբերությունների մեջ են մտնում ոչ թե անհատական, սպառողական պահանջմունքների բավարարման, այլ շահույթ ստանալուն ուղղված մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու կամ գործունեության իրականացման գործընթացում առաջացող տնտեսական պահանջմունքները բավարարելու համար: Գործարարական գործունեության իրականացման համար կնքվող պայմանագրերի նկատմամբ կիրառվում են գործարարների պարտավորությունների նկատմամբ կիրառվող կանոնները:

բ/ Տարանջատման հաջորդ չափանիշը **մասնակիցների կազմն է:** Գործարարական

պայմանագիր կնքող սուբյեկտը կամ սուբյեկտները իրենց կարգավիճակով տարբերվում են քաղաքացիական իրավունքի այլ սուբյեկտներից: Այդպիսի պայմանագրեր կարող են կնքել միայն անհատ գործարարները, առևտրային իրավաբանական անձինք և ոչ առևտրային այն իրավաբանական անձինք, որոնց օրենքով կամ կանոնադրությամբ թույլատրված է իրականացնել շահույթ ստանալու հետ կապված գործունեություն: Առանձին դեպքերում օրենքն ուղղակի նշում է, որ տվյալ տեսակի պայմանագիր կարող են կնքել միայն գործարարները: Օրինակ՝ մատակարարման (Քաղ.օր. 521 հոդված), համալիր ձեռնարկատիրական գործունեության (ֆրանչայզինգ) (Քաղ.օր. 969 հոդվ.), համատեղ գործունեության (Քաղ.օր. հոդվ. 1026, կետ 2.) և այլ պայմանագրերը³¹:

գ/ Գործարարական պայմանագիրը գործարարական **հարաբերությունների կարգավորիչն է:** Գործարարական պայմանագրով են լուծվում օրենսդրության դիսպոզիտիվ նորմերով կարգավորված և օրենսդրությամբ չկարգավորված հարցերը, ինչպես նաև իրենց կարգավորումն են ստանում իրավահարաբերության մասնակիցների համար հետաքրքրություն ներկայացնող խնդիրները:

դ/ Գործարարների համար սահմանված են **պայմանագրի կնքման և կատարման ավելի «խիստ» պահանջներ:** Գործարարական գործունեության իրականացման համար կնքվող պայմանագրերի հանդեպ կիրառվում են գործարարների պարտավորությունների հանդեպ կիրառվող կանոնները, այդ թվում՝ պայմանագիրը խախտելու համար բարձրացված պատասխանատվություն (Քաղ. օր. 417): Բացի դրանից, մի շարք դեպքերում կամքի սահմանափակում, որի հետևանքով պայմանագրի կողմերը զրկվում են քաղաքացիաիրավական հիմնական իրավագործությունների մի մասից՝ իրավական հավասարություն, վարքագծի դիսպոզիտիվություն³²:

Գործարարական պայմանագրերն այլ

ՔԱՂԱՔԱՑԻՎԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

պայմանագրերից տարբերվում են նաև **կնքման առանձնահատկություններով**: Թեպետ գործող քաղաքացիական օրենսդրությունը (ի տարբերություն այլ երկրների) գործարարական պայմանագրի կնքման հատուկ կարգ սահմանող ընդհանուր դրույթներ չի նախատեսում, սակայն քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի տարբեր տեսակները կարգավորելիս օրենսգիրքն այնուհանդերձ ընդգծում է գործարարության ոլորտում կիրառվող պայմանագրերի կնքմանը վերաբերող հարցերի յուրահատուկ շրջանակ (օրինակ՝ մատակարարման պայմանագրի)³³: Դա նշանակում է, որ գործարարական պայմանագիրը, լինելով քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տարատեսակ, կնքվում է պայմանագրերի կնքման վերաբերյալ ընդհանուր նորմերում սահմանված կանոններով՝ հաշվի առնելով դրանց բնույթից բխող առանձնահատկությունները:

Ելնելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1-ին և 2-րդ հոդվածների բովանդակությունից և հիմք ընդունելով վերոհիշյալ չափանիշները՝ կարող ենք ասել, որ *գործարարական են համարվում բոլոր այն պայմանագրերը, որոնք կնքվում են գործարարությամբ զբաղվող սուբյեկտների կողմից գույքի օգտագործման, ապրանքների վաճառելու, աշխատանքներ կատարելու կամ ծառայություններ մատուցելու համար*:

Ըստ մասնակիցների կազմի՝ կարելի է

գործարարական պայմանագրերի նշված տեսակների մեջ առանձնացնել երկու խումբ՝ պայմանագրեր, որոնց կողմերը գործարարներ են, պայմանագրեր, որոնց մի կողմն է գործարար:

Գործարարների միջև կնքվող պայմանագրեր են գործարարական նպատակներով ապրանքների մատակարարման, առևտրային կոնցեսիայի, ֆինանսական վարձակալության (լիզինգի), գործարարական ռիսկերի ապահովագրության, հասարակ ընկերակցության ստեղծման, ինչպես նաև բոլոր այն պայմանագրերը, որոնք կնքվում են գործարարների միջև:

Գործարարական ընդունված է համարել նաև այն պայմանագրերը, որոնց մի կողմն է գործարարական իրավունքի սուբյեկտ: Այդպիսիք են մանրածախ առուծախի, վարձույթի, բանկային ավանդի, բանկային հաշվի, փոխառության, էլեկտրամատակարարման, բեռների փոխադրման, առաքման, շինարարական կապալի և այլ պայմանագրերը:

Գործարարական պայմանագրերի ոչ լրիվ թվարկումն իսկ ցույց է տալիս, որ քաղաքացիական օրենսդրությամբ կարգավորվող պայմանագրերի մեծ մասը, պայմանավորված մասնակիցների կազմով, կարող է կիրառվել և՛ գործարարների, և՛ գործարար չհամարվող սուբյեկտների փոխհարաբերություններում: Դրա հետ միասին քաղաքացիական օրենսդրությամբ կարգավորվում են պայմանագրեր, որոնք կիրառելի են միայն գործարարության ոլորտում:

¹ Ст'и Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: Общие положения.-М.: Издательство "Статут", 1997, էջ 9:

² Ст'и Тихомиров Ю.А. Договоры в экономике. М., 1993, էջ 10:

³ Ст'и Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право, книга первая. М.: 2005, էջ 13:

⁴ Ст'и Предпринимательское (хозяйственное) право. Том 1, Под ред. О.М. Олейник. М.,

Юристы, 1999, էջ 418:

⁵ Հարկ է նկատել, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը «գործարարականի» փոխարեն օգտագործում է երևույթը ճիշտ չբնութագրող «ձեռնարկատիրական» եզրույթը:

⁶ Ст'и Брагинский М. Договор поручения и стороны в нем // Вестник ВАСРФ. 2001, N 4, Завидов Договор коммерческого представительства // Российская юстиция. 1998. N 1:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**THE ROLE OF THE CONTRACT IN THE REGULATIVE MECHANISM OF THE COMMERCIAL RELATIONS**

Tariel Barsegyan

*The head of the department of civil law, YSU,
doctor of law, professor*

This article is dedicated to the role of contract, as a main regulator in commercial relations. The author mentions, that Armenian legislation doesn't use the definition "commercial contract". This state of things humiliates not only the role of civil contracts, but also the role of commercial contracts. The author comes to conclusion, that

"commercial contracts" are the one of the types of civil contract.

As a consequence of the analysis the author distinguishes two types of commercial contracts: establishing contracts and the contracts regulating business relations between the participants of commercial relations.

As a conclusion, the author mentions, that most of the contracts regulated by the Civil code, stipulated by the composition of participants, can be used in the relations between both entrepreneurs and others.
